

BOZÓTI ANDRÁS

Nyugat-Dunántúl és Dél-Dunántúl gyógy- és termálfürdővel rendelkező településeinek komplex versenyképességi vizsgálata*

Napjainkban egyre fontosabb szerepe van annak, hogy a növekedés, előrelépés motorját, a gazdaságot miként lehet fejleszteni az állandóan változó környezeti viszonyok közepette. Magyarország számára egy lehetséges kitörési pont a gyógy- és termálturizmus lehet. Számos település választotta már a jelenlegi nehéz helyzetben kiútnak a gyógy- és termálturisztikai potenciál fejlesztését és kiaknázását, a tendencia a jövőben is várhatóan folytatódik. Egy fürdő létesítését követően szükséges a folyamatos fejlesztés és a hatékony működtetés, ami kihat az egész településre, illetve annak egész környezetére, azaz regionális spillover-hatást generálhat.

Tanulmányom célja gyógy- és termálfürdővel rendelkező települések turisztikai szempontú versenyképességi vizsgálata egy *kompozit települési index megalkotásán* keresztül, a jelenleg folyó OTKA-kutatás eredményeinek felhasználásával. A vizsgálódás végső célja olyan versenyképességi index létrehozása, amely a települési általános versenyképességből kiindulva azon túlmenően speciálisan gyógy- és termálturisztikai szempontú jellemzőket foglal magába. A turizmusra, ezen belül a gyógy- és termálturizmusra az általános versenyképesség módosító elemeként tekintek, kutatásunk fókuszja miatt azonban a modellben a vonatkozó változók nagy súlyt kapnak. A gyógy- és termálturisztikai vonatkozásokat a turisztikai desztinációk versenyképességének fürdőtelepülésekre történő adaptálásával emelem a modellbe. Az elemzés eredményeképpen meghatározhatóvá válik, hogy mely települések rendelkeznek előnyökkel a gyógy- és termálfürdőjüknek köszönhetően, és ami a legfontosabb következtetés lesz a későbbiekre vonatkozóan, az a legjobb gyakorlat, a „*best practice*” megfigyelése. Feltárom azon tényezőket, amelyek leginkább meghatározzák egy település általános, valamint gyógy- és termálturisztikai versenyképességét. A gyógyturisztikai kínálat jelentős területi koncentrációt mutat Magyarországon (Ács–Laczkó 2008), így a két egymástól eltérő terület, egy turistaáramlás szempontjából centrális (Nyugat-Dunántúl 24 települése), illetve egy periférikus elhelyezkedésű (Dél-Dunántúl 17 települése) régió példáján keresztül megvizsgálhatunk regionális eltéréseket. A gyógy- és termálfürdővel rendelkező települések versenyképességét meghatározó kompozit index felállításához *három tényezőcsoportot* használtunk *Fei Lee és King* (2005) alapján. Szerintük egy gyógyvízzel rendelkező település gyógy- és termálturisztikai versenyképességét a desztináció erőforrásai, a célállomás makrokörnyezetének jellemzői, illetve a településszintű turisztikai vonatkozások adják. Az elkészített indexben mindhárom aspektust figyelembe vettem.

* A tanulmány a 106283. számú támogatott OTKA-projekt keretében készült.

Jelen tanulmány célja a turisztikai versenyképesség fogalmának meghatározása mellett a legfontosabb turisztikai versenyképességi modellek rövid áttekintése, majd a saját készítésű kompozit-, fürdőtelepülési versenyképességet mérő index felállítása és elemzése. A fürdőtelepülési versenyképességi index segítségével lehetőség nyílik a két mintarégió fürdővel rendelkező települései közötti fejlettségbeli eltérések s az eltérések okának vizsgálatára. Klaszteranalízis segítségével megvizsgáljuk, hogy turisztikai versenyképesség vonatkozásában mely települések hasonlóak egymáshoz, és milyen különbségek fedezhetők fel közöttük. A tanulmány célja e hasonlóságok és különbségek feltárása, illetve az érintett települések számára turisztikai szempontú fejlesztésekre javaslatot tenni.

Turisztikai versenyképesség

Jelen tanulmány szempontjából a települési-, illetve a turisztikai versenyképesség fontos és releváns. Ennek definiálása szintén egy nagyon összetett kérdéskörrel ragadható meg.

A települések sikerességét meg lehet határozni a *turisztikai versenyképesség* fogalma által is. A turisztikai szempontból sikeres település akkor látja el küldetését, ha képes biztosítani az ott élő, ott dolgozó, oda látogató lakosság és az üzleti és a non-profit - jellegű civil szervezetek számára az ott-lét megfelelő minőségét s élményét (Piskóti et al. 2002).

A mikroszemléletű versenyképesség elemzése kapcsán említhetjük a *természeti, kulturális, humán, infrastrukturális és pénzügyi erőforrásokat*, amelyek egy településen rendelkezésre állnak (Jancsik 2007, Ilbery–Saxena 2011, Bakucz et al. 2010).

A turisztikai versenyképességen belül egyértelmű irányzatokat nem különíthetünk el, a kutatások ahhoz még túl szerteágazóak. A tanulmányok nagy része a gyémántmodellből indul ki (Porter 1990), melynek elemei között találjuk a *vállalatszerkezetet, cégstratégiát, tényezőfeltételeket, keresleti viszonyokat, valamint az esetleges kapcsolódó iparágak fontosságát, továbbá a versenytársak jelenlétét és legyőzését* (Claver–Cortes et al. 2007). A turisztikai versenyképességi kutatások között is egyre nagyobb szerepet játszik a vállalati kutatásokból ismert erőforrás alapú megközelítés. Ezen elmélet szerint a vállalati (vagy jelen esetben települési turisztikai) versenyképességet külső adottságok határozzák meg (Barney 2001), ami természeti adottság, viszont az erőforrás alapú elméletek túlnyomó többsége a vállalatban belüli kompetenciák ritkaságával, helyettesíthetőségével és értékével azonosítja a versenyképességet (Löre 2010). A turisztikai versenyképességi kutatásokat nem csak különböző szintek alapján lehet elkülöníteni, hanem a szerzők munkáit más aspektusok szerint is lehet csoportosítani, a vizsgált területi szinttől függetlenül. Az idegenforgalmi desztináció versenyképességének növelése céljából a *fenntartható turizmust* is több szerző említi (Ozturk–Eraydin 2009, Williams–Ponsford 2009, Michalkó–Rátz 2011), míg mások (Wang–Krakover 2008) azt állítják, hogy a hosszú távú versenyképességet egy idegenforgalmi desztinációban nagymértékben meghatározza a turizmus *iparágon belüli együttműködés és üzleti verseny egyensúlya*. Továbbá, egy turisztikai desztináció *márkázási folyamata* is kritikus a hosszú távú versenyképessége szempontjából (Boo–Busser–Baloglu 2009). Ejarque (2005) az alapfogalmak egy meghatározott rendszerének vizsgálatát tűzi ki célul turisztikai desztinációk elemzése szempontjából: *földrajzi elhelyezkedés, környezeti és fizikai feltételek, demográfiai hely-*

zet, létező turista vonzerők, az észlelt imázs (Szücs 2005, Royo–Vela 2009) és a turisztikai célállomáshoz kapcsolódó imázs, turisztikai erőforrások (természeti, kulturális, tevékenységek, infrastruktúra és szolgáltatások).

Turisztikai desztinációk versenyképességi modelljei

A turisztikai desztinációk versenyképességével több szerző is foglalkozott és dolgoztak ki modelleket, valamint megközelítésmódokat. Jelen munkában a fürdőtelepülési turisztikai kompozit index meghatározásához relevánsak a turisztikai desztinációk versenyképességi modelljei, ugyanis a turizmus alapjául szolgáló *vonzerők pontszerűen* (jelen esetben a településeken) *jelennek meg*, hatásuk viszont tágabb téregységben vizsgálendő, s a desztináció területi lehatárolása meglehetősen nehézkes (Michalkó–Rátz 2010). Jelen tanulmányban a desztináció fogalmát a turisztikai versenyképességi aspektusok vizsgálhatósága érdekében a településsel azonosítom, ennek ellenére fontosnak tartom áttekinteni, hogy milyen modellek, tanulmányok foglalkoztak a versenyképes desztinációkkal. Egyértelmű és világos csoportosítást a modelleknél nem alkalmazhatunk, csak bizonyos egymásra hatásokat figyelhetünk meg. Poon (1993) elemzésében a környezeti tényezők és feltételek fontosságát emeli ki, továbbá a dinamikus magánszektor fejlesztését, valamint azt a tényt, hogy a települési és regionális spillover-hatás eléréséhez szükséges az, hogy a térségben a *turizmus húzóágazat legyen*.

Az 1990-es évek végétől, de még inkább a 2000-es évek elejétől egyre többen kezdtek a turisztikai versenyképességet kutatni, modellezni. Az *eddig legrészletesebb turisztikai versenyképességi modellt Crouch és Ritchie dolgozták ki* (1999). Porter gyémántmodellje nyomán számba vették mindazon tényezőket, amelyeket regressziós modellbe lehetett ágyazni és ezáltal meghatározni a versenyképességet. Vizsgáltak nemzetspecifikus, ágazatspecifikus és vállalatorientált tényezőket is. Ezeket a szempontokat társították a turizmuselméleti és közgazdaságtani megfontolásokkal és ezen tényezők eredőjeként határozták meg a versenyképességet (Enright–Newton 2004). Ahhoz azonban, hogy eléggé versenyképes környezetet teremtsünk, a fentieken túl szükség van még bizonyos módosító tényezőkre (például közlekedés). A *turisztikai desztinációmenedzsment* minden olyan tényezőt magába foglal, amelyek hozzájárulnak ahhoz, hogy az erőforrások és a vonzerők minél inkább elérhetővé váljanak a potenciális vendégek számára. Crouch és Ritchie (1999) modelljében a legnagyobb újdonság a részletessége mellett az, hogy az imázs kialakításáért és az egész desztináció népszerűsítéséért, működtetéséért felelős szakpolitika nem egy különálló nagy egység, amely befolyásoló erővel bír, hanem sokkal inkább *jelen van rejtett, indirekt módon azokban a mikrotényezőkben*, amelyeket ők számszerűsítettek.

Az egymásra épülő modellek közül Crouch és Ritchie tanulmánya után a következő Go és Govers (2000) megközelítése. A tanulmányban hét tényezőt tekintenek a versenyképesség legfontosabb determinánsainak: *létesítmények, elérhetőség, a nyújtott szolgáltatások köre, klíma és környezeti sajátosságok, általános vonzerő, imázs és a gazdaságosság*. Ezt azonban érdemes tovább gondolni. Egy desztinációt a fenti tényezők alapján jellemezhetünk, vagy összehasonlíthatunk más célállomásokkal. De mi történik akkor, ha egy desztináció sok külföldi turista által is kedvelté válik? Ha a vendég külföldről érkezik, akkor az *átváltási árfolyamoknak* is fontos szerepük lesz. Ugyanis számára olcsóbbá

válhat egy színvonalas magyar desztináció, és választása előnyt jelenthet, ha az átváltásnál kedvező helyzetbe kerül és többet lesz hajlandó költeni, amivel bevételt teremt a desztináció számára (Dwyer–Forsyth–Rao 2000). A gazdagabb, külföldi vendégek jelenléte fontos versenyképességi tényező lehet, nem véletlenül tartják nyilván szállástípusonként a külföldi vendégek érkezésének, vendégéjszakáinak számát. A *szolgáltatások árát* is igazítani kell a potenciális vendégkörhöz, ennek fontosságával többek között Craigwell (2007) is foglalkozott munkájában.

Crouch és Ritchie kutatásai nyomán Dwyer és Kim (2003) létrehozott egy integrált versenyképességi modellt. Elődjeik munkájával ellentétben, Dwyer és Kim domináns tényezőként vette figyelembe a keresleti tényezők alakulását a turisztikai desztináció versenyképességének meghatározásakor.

Kayar és Kozak (2010) modellje az eddigi kutatók munkáit felhasználta, és az új adaptációk jeles képviselője. A szerzők kutatása az erőforrás alapú megközelítéshez hasonlít inkább. A szerzők Törökország versenyképességét vizsgálták egészségturisztikai szempontból, a 2007-es WTTC-index alapján: 13 szignifikáns tényezőt különítettek el, amelyek determinálják egy település turisztikai versenyképességét. Az eddigi modellekhez hasonlóan fontos szerepet kaptak a *politikai szabályozások, a környezetvédelmi szabályozások, biztonság, higiénia, emberi erőforrás menedzsment, valamint a nemzetre jellemző kulturális sajátosságok és természeti tényezők*. Gooroochurn és Sugiyarto (2005) a turizmus társadalmi beágyazottságát helyezték modelljük középpontjába.

A fenti modellek nyomán számos olyan tanulmány jelent meg, ahol a szerzők kísérletet tesznek a megközelítések adaptálására. Véleményem szerint az egyik legjobban sikerült alkotás Armenski, Markovic, Davidovic és Jovanovic (2011) nevéhez fűződik, akik Szerbia egészségturisztikai versenyképességének vizsgálatával foglalkoznak. A szerzők nem alkottak új modellt, hanem Dwyer és Kim (2003) megközelítéséből kiindulva, kérdőíves módszert alkalmaztak. Kutatásuk két tényezőcsoportot különböztet meg: *természeti-kulturális erőforrások, turizmushoz kötődő települési infrastruktúra, valamint ezek elérhetősége, minősége*.

Az alábbi táblázat (1. táblázat) a modellek összegzéséből eredő legfontosabb kulcskompetenciákat mutatja:

1. táblázat

A legfontosabb versenyképesség-indikátorok

Kutató	A siker kulcsa
Poon (1993)	húzóágazat a turizmus
Crouch és Ritchie (1999)	komplex desztinációmenedzsment
Dwyer et al. (2000)	valutaárfolyamok
Go és Govers (2000)	létesítmények elérhetősége, gazdaságosság
Dwyer és Kim (2003)	természeti vonzerők + hatékony TDM
Gooroochurn és Sugiyarto (2005)	árképzés, társadalmi tényezők
Craigwell (2007)	kereslet meghatározása
Kayar és Kozak (2010)	közlekedési infrastruktúra

Forrás: saját szerkesztés.

Látható, hogy különböző kutatók különböző tényezőknek tulajdonítottak az átlagosnál nagyobb jelentőséget. A táblázat csak azt hivatott kiemelni, hogy az egyes szerzők gondolataiban mi volt az új tényező a többiekéhez képest, vagy melyik volt az a tényező, amelyet a többiekhez képest jelentősen eltérő (nagyobb) súllyal vett figyelembe a versenyképesség meghatározásakor.

Ahhoz, hogy a fent ismertetett modellek segítségével meghatározhassuk a turisztikai szempontú versenyképességet, az elméleti háttér kidolgozása mellett szükséges a megfelelő módszertant kiválasztani mellé. Ez olyan szempontból komoly kutatói kihívást jelent, hogy az adatok elérhetősége meglehetősen korlátozott, valamint több olyan jellegű változót is figyelembe kellett vennünk a versenyképességi index megalkotásakor, amelyeket nem lehet egyszerűen és egyértelműen számokkal mérni (Simon 2006).

Az elméleti modellek áttekintése után a fejezet zárásaként egy tanulmányom céljához illeszkedő magyar empirikus kutatást is meg kell említeni. Michalkó és szerzőtársai (2009) a magyarországi gyógyfürdővel rendelkező települések életminőségét vizsgálták. Tanulmányukban középpontba állították a Széchenyi-tervben foglalt fürdőfejlesztéseket, illetve azok hatásait próbálták megragadni. Az országos átlaghoz képest elemezték a fürdővel rendelkező települések helyzetét. Összességében elmondható, hogy a gyógyfürdővel rendelkező települések vendégéjszakái nem javultak jelentősen, ám főleg a gyengébben fejlett településeken a Széchenyi tervnek köszönhetően a település saját, addig prognosztizálható fejlődési pályájához képest dinamikusabb turisztikai intenzitás volt megfigyelhető. Az említett települések megyéik turisztikai potenciáljából többségében nem tudtak nagyobb részesedést elérni a fejlesztéseknek köszönhetően. A szerzők megvizsgálták, hogy a települések relatív versenyképességi pozíciója hogyan alakult. Kimutatták, hogy a turizmus kismértékben, de egyértelműen hatással van a lakosság jövedelmére, népességmegtartó képességére (közepes erősségű korrelációs kapcsolatokat mértek), azonban ezt inkább a konkrét beruházások átmeneti élénkítő hatásának tulajdonították, amely nem egy hosszútávon fenntartható folyamat.

Fürdőtelepülési turisztikai versenyképességi index

Tanulmányomban a versenyképesség fogalmát komplexen, az előző fejezetben bemutatott különböző, turisztikai versenyképességet meghatározó tényezők eredőjeként értelmezem, kiegészítve a települések fejlettségét mérő mutatókkal. Az előző fejezetben röviden áttekinthettük, hogy milyen turisztikai versenyképességi kutatások születtek az elmúlt másfél évtizedben. A tanulmány jelen részében a képzett versenyképességi index bemutatását megelőzően más, a turizmusban jelentős empirikus kutatást mutatok be.

A World Economic Forum TFCI¹-indexe 2008-ban került először publikálásra, kezdetben 130 országot vizsgálva, később folyamatosan bővült (Blanke–Chiesa, 2008). Az index célja, hogy azt megvizsgálja, mely tényezők és milyen mértékben tehetik vonzóvá a régiók turizmusát befektetők számára, tehát nem csupán egy statikus versenyképességet meghatározó mutatórendszerrel van szó. Három alindexet alakítottak ki a szerzők, ezek a következők: a turizmus szabályozási kerete, a turizmus üzleti környezete és infrastrukturális háttere, valamint a turizmus humán, kulturális és természeti erőforrásai. Ezeken

¹ Travel and Tourism Competitiveness Index.

belül 5-5-4 pillért vizsgáltak. Az index módszertana meglehetősen letisztult, az egyes alindexek a pillérek egyszerű számtani átlagából származnak, míg a pillérek hasonlóképp származtathatóak a hozzájuk tartozó mutatókból. A mutatók standardizálásának módja érdekes, az ún. „min-max” módszert használja a modell, de úgy, hogy a standardizálás után még egy 1–7-ig terjedő skálára helyezi az egyes változókat. Ennek előnye a nagyfokú összehasonlíthatóság, illetve az egyszerű interpretálhatóság.

A komplex versenyképességi mutató számításánál a turizmusban már használt TPI-index számítását vettük figyelembe (Tourism Penetration Index), ami lényegét tekintve egy *komplex turisztikai hatásmutató* (McElroy–Albuquerque 1998). A TPI-index célja, hogy olyan társadalmi, gazdasági változásokat számszerűsítsen, amelyek a turizmussal közvetlen kapcsolatban állnak. Úgy vélték ugyanis, hogy a turizmus teljesítménye azáltal ragadható meg leginkább, hogy milyen mértékű változást indukált különböző mutatókban a vendégek számának, illetve a vendégérkezések számának változása. Többek között vizsgálták az 1000 főre eső gépjárművek számának változását (pozitív és negatív tényezőként egyaránt), népsűrűség-változást, bűnözési adatokat stb. A mutató lényege, hogy három dimenziót együttesen mérve (gazdasági, szociális és környezeti hatás) állít elő egy komplex mutatót, ami miatt jelen tanulmány szempontjából releváns. A TPI-index logikáját felhasználva, a szakirodalmi előzmények ismeretében állítottuk fel az FTVI-t, azzal a különbséggel, hogy hat alindexet alakítottunk ki, amelyek a következők:

- I. Az adott *település turisztikai* mutatói (összesen 30 mutató)
- II. A település *gyógyturizmusát* leíró legfontosabb mutatók (összesen 9 mutató)
- III. A település *infrastrukturális* mutatói (összesen 25 mutató)
- IV. A település *gazdasági helyzetét* felmérő mutatók (összesen 13 mutató)
- V. A településre jellemző *szociális* mutatók (összesen 7 mutató)
- VI. A *fürdőkre* vonatkozó kérdőíves felmérés eredményei (összesen 5 mutató)

Az indexben 2012. és 2013. évi mutatók szerepelnek, az első öt alindexben KSH T-Star adatbázisból, a hatodikban pedig primer kutatás eredményéből, amit a későbbiekben fejtek ki részletesen. Az alindexek közül a harmadik, negyedik és ötödik a települések általános versenyképességével foglalkozik, az első az általános turisztikai aspektusokkal, míg a második és a hatodik speciálisan gyógy- és termálturisztikai megfontolásokból alkotnak külön alindexeket. A modellalkotás logikája szerint az általános települési versenyképességet módosítani képes a turisztikai versenyképesség, ami ezáltal nem csak általános turisztikai mutatók segítségével, hanem a települések gyógyturizmusához, illetve célzottan fürdőjéhez kapcsolódó mutatók segítségével is számszerűsíthető. Az FTVI-ben az egyes mutatók kiszámítása a távolság módszer alapján alábbi képlet segítségével történt:

$$T = X/X_{max}$$

ahol T = az egyes pillérekben szereplő mutatók értékei, x = az adott mutató értéke az adott településen, x_{max} = az adott mutató legmagasabb értéke a vizsgált településcsoportban.

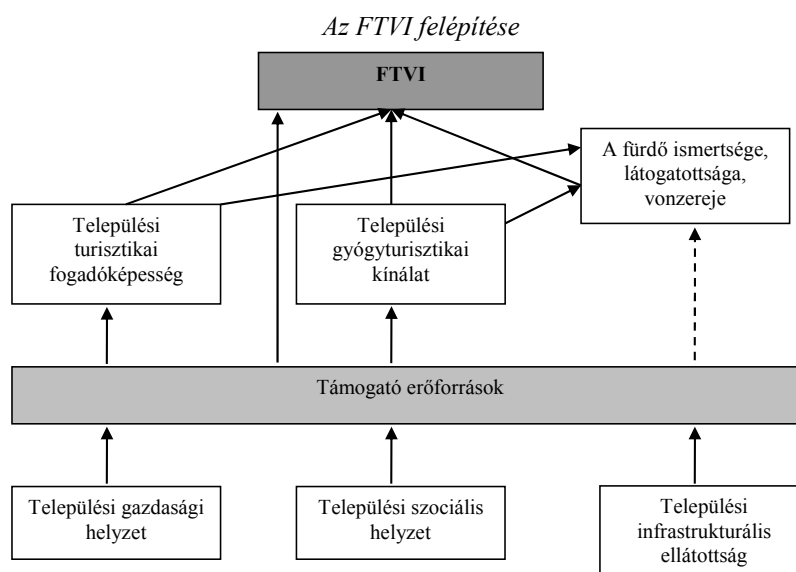
A fürdőtelepülési versenyképességi index a modellbe foglalt tényezők összhangját tartja legfontosabbnak, ezért nem azon települések lesznek versenyképesek, amelyek egy-egy mutatócsoportban kiemelkedően teljesítenek, hanem a kiegyensúlyozott, minden szempontból jól teljesítő települések. Az egyes mutatók egymással való összevetéséhez normalizálásra volt szükség, ami azt eredményezte, hogy az egyes alindexekhez tartozó

értékek 0 és 1 közé estek. A mutatók eltérő skálázása problémát jelentett. Ez például olyan esetekben lényeges, mint a munkanélküliség, ahol a legalacsonyabb érték mutatja a legkedvezőbb helyzetet, míg más esetben, például az egy adózóra jutó jövedelem esetében ennek éppen az ellenkezője igaz. Ezekben az esetekben fordított skálázást alkalmaztunk. Az egyes alindexeken belül a tényezők súlyát faktoranalízissel határoztuk meg minden, módszertani szempontból releváns faktor létezését feltételezve, s az így kapott rotált faktorsúlyok jelentették az egyes tényezők fontosságát az alindexeken belül. Ezt követően a 6 alindex átlagából állt össze a település versenyképességi mutatója, az alábbi képletnek megfelelően:

$$FTVI = (T_{turizm.} + T_{gyógy.} + T_{infrastruk.} + T_{gazd.} + T_{szoc.} + T_{fürdő})/6.$$

A mutatók kiválasztása kapcsán azt a ténytet tartottuk szem előtt, hogy a turizmus nem települési versenyképességet alapjaiban determináló tényező, hanem a település gazdasági-társadalmi-infrastrukturális adottságai alapján jelen levő potenciált képes módosítani. A turizmus egy speciális szegmense, a gyógy- és termálturizmus pedig különös jelentőséggel bír a fürdővel rendelkező települések gazdasági életében. Az alábbi ábra (1. ábra) mutatja be a modellt egyes komponenseit, s azok kölcsönhatásait:

1. ábra

Forrás: saját szerkesztés.

Látható, hogy az FTVI-t meghatározó mutatócsoportok alapvetően két csoportra oszthatók: egyrészt a települési gazdasági, infrastrukturális, illetve szociális helyzet döntően meghatározza egy település versenyképességét. A turizmus önmagában nem determináló tényező, azonban képes a települési versenyképességet befolyásolni, javítani. Ha turisztikai szempontú versenyképességi indexet készítünk, akkor a települési versenyképesség alapját jelentő három pillért támogató erőforrásoknak kell tekinteni, amelyek fejlesztésének, illetve mibenlétének célja nem turisztikai szempontú, hanem a megfelelő

települési környezetet jelentik a turizmus számára. A település turisztikai mutatói (döntően a szálláshelyek kínálata és kihasználtsága), illetve a speciális vonzerőkre épülő mutatók: a gyógyturisztikai kínálat, illetve a vizsgálat fókuszát képező gyógy- és termálfürdők azok az elemek, melyek megkülönböztetik az FTVI-t más települési versenyképességet vizsgáló módszerektől. Az elemzéshez 2011. és 2012. évi adatokat használtunk fel.

Az egyes mutatócsoportokhoz tartozó súlyokat faktoranalízis segítségével képeztük. A súlyok kialakításánál követett vezérelv az volt, hogy az egyes mutatókat a hozzájuk tartozó maximális faktorsúllyal vettük figyelembe.

Az első mutatócsoport a turisztikai mutatókat foglalja magába. Ezek egyrészt *vendégérkezőkkel kapcsolatos mérőszámok* (vendégek száma, vendégéjszakák száma, átlagos tartózkodási idő) külön bontásban aszerint, hogy belföldi vagy külföldi vendégekről van szó. A mutatók másik csoportja pedig a *kereskedelmi szálláshelyekkel kapcsolatos mérőszámokra* helyezi a hangsúlyt, a férőhelyek kihasználtságára, illetve az egy férőhelyre jutó szállásdíj bevételre. Összesen 6 faktor keletkezett, amelyek együttesen a teljes variancia 85,19%-át magyarázták meg (KMO²: 0,453, Bartlett-teszt: 3276,34, p-érték: 0,00). A KMO-kritérium alapján ez a mutatócsoport nem felel meg a faktoranalízis előfeltételeinek, azonban a Bartlett-teszt tesztstatistikája és szignifikancia-értéke alapján, illetve a 0,8-nél magasabb kommunalítások³ ismeretében ezt a mutatócsoportot vizsgálatra elfogadtam.

A második mutatócsoport egy szűkebb dimenziót vizsgál, a települések *gyógyturisztikai* kínálatát. A mérőszámok kiválasztásának logikája megegyezik az első mutatócsoportéval, csak egyrészt kevesebb számú tényezőt vizsgáltunk (kizárólag vendégforgalmi adatokat és kapacitáskihasználtságot), másrészt a *gyógyszállodák* vonatkozó adataira leszűkítve. Egy faktorba kerültek ezek a mutatók, a teljes megmagyarázott variancia 89,82%, s a faktoranalízis alkalmazhatósági feltételei is teljesültek (KMO: 0,789; Bartlett-teszt: 2301,16; p-érték: 0,00).

A harmadik mutatócsoport, a települési *infrastrukturális* mutatószámokkal meglehetősen összetett bázison nyugszik. Fontosak a *helyi lakosság életminőségét* meghatározó mutatóik is, emiatt kiemelten vizsgáltuk a közműellátottságot, a települési zöldterület nagyságát, illetve a közlekedési hálózatot s a távbeszélő vonalak-, internethasználó háztartások számát. Három faktor magyarázza az eredeti információtartalom 83,53%-át (KMO: 0,739, Bartlett-teszt: 1922,44, p-érték: 0,00).

A negyedik mutatócsoport a *település gazdasági működésével* kapcsolatos mutatókat foglalja magába. Az előző két fejezetben bemutatott versenyképességi tényezők és modellek alapján tartalmaz a *település gazdasági működésével*, a lakosság jövedelmi helyzetével kapcsolatos mérőszámokat. Ahhoz, hogy egy település gazdasági életét jellemezni tudjunk, mindenképpen szükséges a *helyi jövedelemtermelés* mértékét számszerűsíteni. Ennek érdekében helyi adóbevételeket vizsgáltunk, továbbá a *foglalkoztatottsági helyzetet*, s ehhez kapcsolódóan a lakosság koreloszlását. Ezen mutatókat három faktor segítsé-

2 „KMO-kritérium: az egyik legfontosabb mérőszám annak megítélésében, hogy a vizsgálatba bekerült változók alkalmasak-e faktoranalízisére” (Sajtos és Mitev 2006, 258.).

3 „A kommunalítás azt mutatja meg, hogy az adott változó varianciájából mekkora hányadot magyaráz meg az összes faktor együttesen, vagyis mennyi a közös varianciáhányad” (Sajtos és Mitev 2006, 402.).

gével építettük be a modellbe (megmagyarázott variancia 76,69%, KMO: 0,685, Bartlett-teszt: 613,48, p-érték: 0,00).

A *szociális ellátás* színvonalát is beépítettük a modellbe, ami az ötödik vizsgált mutatócsoport. A modellben szerepelnek az orvosi ellátás, illetve az egyéb szociális gondozási lehetőségek felmérésével összefüggésben álló mutatók. A TPI-index alapján jelentős pozitív tényezőként vizsgáltuk a település *biztonságát*. A szociális helyzetet két faktor jellemzi, 64,84%-os varianciafedettséggel, illetve a faktoranalízis alkalmazhatóságát alátámasztó feltételeknek történő megfeleléssel (KMO: 0,705, Bartlett-teszt: 217,75, p-érték: 0,00).

A hatodik csoport összesen 5 mutatót foglal magába, saját primer kutatás alapján, amely 1000 fős kérdőíves felmérés keretében vizsgálta Magyarország lakosságának desztináció-választási döntéseit. A kutatás 2013. február 18–28. között zajlott telefonos (CATI) interjúk segítségével, országosan, mely reprezentatívnak minősíthető a 18 éves és annál idősebb lakosság életkorára és nemére vonatkozóan. A kérdőív három fő részből állt. Az első részben az 1000 válaszadó fürdőlátogatási gyakoriságát, szokásait kérdeztük, a második részben a fürdőhely kiválasztásának szempontjait kellett értékelniük a válaszadóknak ötfokozatú Likert-skálán, míg a kérdőív harmadik részében a két vizsgált régió gyógy- és termálfürdőinek *ismertségét, látogatottságát és a tapasztalt elégedettséget* kérdeztük, utóbbit szintén ötfokozatú Likert-skálán. Az asszociáció két szintjét különítettük el, először a válaszadóknak maguktól kellett megnevezni fürdőket a két régióból, majd ezt követően minden fürdőt felsorolva nekik arra voltunk kíváncsiak, hogy ismerik-e, jártak-e már ott. A versenyképességi indexbe olyan mutatók kerültek beépítésre, amelyek az említett harmadik részben találhatóak, tehát a minta országos lefedettségétől függetlenül konkrétan településhez köthető mutatók képezhetőek, melyek az indexbe beépíthetők. A fürdőhöz tartozó mutatókat két faktor segítségével építettük a modellbe (a teljes magyarázott variancia 76,97%, a KMO-érték 0,56, a Bartlett-teszt statisztikája 75,93; a hozzá tartozó p-érték 0,00).

Az FTVI egyes komponenseinek elemzése

Ahhoz, hogy megérthessük miként alakult a modellezett települések sorrendje, szükséges az egyes alindexek mutatói alapján keletkezett sorrendek összehasonlítása és elemzése (2. táblázat).

A táblázat az FTVI által létrehozott települési rangsort mutatja, a 41 elemszámú sokaság vonatkozásában tartalmazza a két régió településeit, dőlt betűvel külön kiemelve a Dél-Dunántúlon található településeket. Az első hat oszlop az egyes alindexek tekintetében mutatja a települések sorrendjét, az utolsó pedig az összesített sorrendet tükrözi. Látható, hogy jelentős regionális különbségek fedezhetők fel. Az egyes alindexek végső értékeinek kialakításakor fontos szempont volt a kiugró értékek kezelése. Különösen a turisztikai mutatók esetében (1. és 2. alindex) jelentős fölényben volt Nyugat-Dunántúl három, gyógy- és termálturisztikai szempontból legjelentősebb települése, Hévíz, Bük és Zalakaros, azonban a 97,5%-os cappingelést alkalmaztuk, ami azt jelentette, hogy a legnagyobb alindex értéket lecsökkentettük addig a szintig, amit a vizsgálatba bevont települések legalább 2,5%-a elért. Emiatt az első két helyen a települések között holtverseny alakult ki. Az első 15 település közül mindössze kettő, a 7. helyen Kaposvár, valamint a

9. helyen Harkány található Dél-Dunántúlon. A sorrend az első 5 helyen az előzetes várakozásainknak megfelelően alakult. Ahhoz azonban, hogy ennek hátterét feltárjuk, szükséges néhány vizsgálatot elvégezni, melyek magyarázzák az egyes alindexek, ezáltal bizonyos mutatók versenyképességet meghatározó szerepét.

2. táblázat

A hat alindex és a kompozit index alapján előállított települési sorrend

Sorrend	Település	Turisztikai	Gyógy-turisztikai	Infra-strukturális	Gazdasági	Szociális	Fürdő	Index
		alindex						
1.	Zalakaros	1	1	25	17	13	3	1
2.	Hévíz	1	1	23	8	37	1	2
3.	Bük	3	3	26	10	25	1	3
4.	Győr	15	41	1	1	17	13	4
5.	Szombathely	25	41	5	1	15	35	5
6.	Zalaegerszeg	28	41	1	3	16	9	6
7.	Kaposvár	30	41	3	5	22	18	7
8.	Sopron	11	41	4	4	35	17	8
9.	Harkány	6	4	12	15	19	6	9
10.	Sárvár	5	5	14	7	27	5	10
11.	Kehidakustány	7	41	37	31	5	4	11
12.	Lenti	19	41	19	21	3	16	12
13.	Celldömök	26	41	13	12	7	15	13
14.	Mosonmagyaróvár	12	41	6	6	34	24	14
15.	Nagyatád	16	41	10	18	10	25	15
16.	Bázakerettye	14	41	33	33	1	36	16
17.	Vasvár	36	41	29	27	1	38	17
18.	Kapuvár	17	41	15	19	9	26	18
19.	Zalaszentgrót	27	41	24	26	8	10	19
20.	Gelse	41	41	34	38	4	29	20
21.	Marcali	22	41	17	14	11	23	21
22.	Igal	18	41	27	29	12	7	22
23.	Bares	23	41	8	23	18	28	23
24.	Letenye	37	41	28	28	6	34	24
25.	Szigetvár	31	41	7	16	31	19	25
26.	Szentgotthárd	10	41	22	9	21	21	26
27.	Mohács	24	41	9	11	30	30	27
28.	Dombóvár	21	41	11	13	32	12	28
29.	Siklós	33	41	16	25	28	11	29
30.	Lipót	8	41	39	34	24	8	30
31.	Tamási	34	41	20	24	26	20	31
32.	Csorna	32	41	18	20	23	31	32
33.	Csokonyavisonta	13	41	30	36	20	32	33
34.	Hegykő	4	41	35	30	38	27	34
35.	Dunaföldvár	39	41	21	22	33	37	35
36.	Mesteri	35	41	40	40	29	33	36
37.	Szulok	38	41	38	41	14	40	37
38.	Borgáta	9	41	36	37	39	22	38
39.	Magyarhertelend	29	41	41	39	40	14	39
40.	Babócsa	40	41	32	35	36	41	40
41.	Buzsák	20	41	31	32	41	39	41

Forrás: Kincses–Tóth (2013) alapján saját szerkesztés.

Az egyes alindexek közötti korrelációs kapcsolatokat megvizsgálva elmondható, hogy a modellalkotási logikának köszönhetően mindegyik alindex közepesen erős kapcsolatban áll FTVI-vel. A leggyengébb a kapcsolat az FTVI és a szociális alindex között (0,424), legerősebb az FTVI és a gyógyturisztikai alindex között (0,665), de ettől nem sokkal marad el az index és a fürdő alindex (0,66) és a turisztikai alindex közötti kapcsolat sem (0,655). A turisztikai mutatócsoport és a gyógyturisztikai alindex között erős kapcsolat áll fenn (0,979), de a fürdő komponens is közepesen erős kapcsolatban áll. A gazdasági és infrastrukturális mutatócsoport közötti kapcsolat is nagyon erős (0,872). Rangkorrelációkat vizsgálva hasonló összefüggések mondhatók el, az FTVI és az alindexek vonatkozásában azonban leginkább a gazdasági- és a fürdő alindex meghatározó.

A fürdővel rendelkező települések csoportosítása

A fejezet célja az előzőekben bemutatott FTVI egyes komponenseit elemezni a sokaságot *klaszteranalízis segítségével* hat részre osztva. Az elemzéshez először hierarchikus klaszterképzési technikát alkalmaztam, amely nem adott szakmailag elfogadható eredményt, így a k-közepű, nem hierarchikus klaszterképzést választottam. Az előző fejezetekben bemutatott index hat alindexet tartalmaz, amelyek mentén elvégeztük a 41 település csoportokba rendezését annak érdekében, hogy fény derüljön arra, *melyik települések hasonlítanak egymásra* települési versenyképességi jellemzők alapján. A csoportosítás indoklása nem csak a könnyebb elemezhetőség, hanem az a tény is, hogy eltérő fejlettségű településeket eltérő fejlesztési stratégiával lehet javuló pályára állítani. Az alábbi táblázat (3. táblázat) mutatja a klaszteranalízishez tartozó ANOVA-táblát:

3. táblázat

ANOVA

Megnevezés	Klaszter		Hiba		F-statisztika értéke	Szignifikancia
	átlag	szabadság-fok	átlag	szabadság-fok		
Zscore(Tur)	7,69	5	0,04	35	177,37	0,00
Zscore(Gyogy)	7,85	5	0,02	35	373,77	0,00
Zscore(Infrastruk)	7,43	5	0,08	35	92,47	0,00
Zscore(Gazd)	6,81	5	0,16	35	40,30	0,00
Zscore(Szoc)	5,74	5	0,32	35	17,84	0,00
Zscore(Furdo)	5,98	5	0,28	35	20,78	0,00

Forrás: saját szerkesztés.

A klaszteranalízist a változók standardizált értékeire futtattam le, s az utolsó oszlopban látható szignifikanciaértékek szerint az egyes létrejött klaszterek különbözőek a vizsgált alindexek vonatkozásában. Az elemzés folytatásában az egyes csoportok kerülnek bemutatásra az elemek ismertetésével és az egyes alindexek értékeinek alakulásával. *A klaszterek bemutatásának sorrendje az FTVI alapján meghatározott versenyképességet tükrözi.*

A leginkább versenyképesnek a modell logikája szerint a hatodik klaszter tekinthető. Ide három település tartozik (zárójelben az FTVI-helyezés): Zalakaros (1.), Hévíz (2.) és Bük (3.), amely települések a versenyképességi index rangsorában az első három helyet

foglalják el. Az alábbi táblázat (4. táblázat) mutatja a hatodik klaszterbe tartozó települések átlagos alindex értékeit és azok szórását:

4. táblázat

A 6. klaszterre jellemző alindexértékek

Klaszter sorsszám és a mutatók	Elemszám	Átlag		Szórásérték	
		érték	std. hiba		
6.	Turisztikai	3	97,41	2,58	4,47
	Gyógyturisztikai	3	94,45	5,54	9,60
	Infrastrukturális	3	5,28	0,54	0,94
	Gazdasági	3	11,49	2,94	5,10
	Szociális	3	42,44	9,83	17,0
	Fürdő	3	99,67	0,32	0,56

Forrás: saját szerkesztés.

Látható, hogy ezen települések egyértelműen a *turizmusnak köszönhetően fejlődő helyzetiket*, ugyanis a turizmust közvetlenül mérő három alindex értéke kiemelkedően magas értéket vesz fel esetükben, meglehetősen kis szórással. A települési turisztikai mutatók a 100 pontos skálán átlagosan 97,41 pontot kaptak a csoport tagjainál, de még ennél is magasabb a *fürdőhöz kötődő kérdőíves mutatók átlagpontszáma*, ami 99,67, tehát *szinte a maximum*. A gyógyturisztikai faktor értéke is 94,45, ami jelzi, hogy az érintett településeken széles gyógyászati célú kínálat található. A települési szociális mutatók közepesen alakultak, viszont elég nagy szórással (ezen alindex alapján Zalakaros 13., Bük 25., míg Hévíz csak 37.), míg a *gazdasági, illetve infrastrukturális faktor értéke meglehetősen gyenge*. A *turizmus pozitív externális hatásainak jelenlétét, erősödését ennél a csoportnál várjuk leginkább*, legmarkánsabban a jövőben, mivel a gyógy- és termálturizmus még hazai viszonylatban is kiemelkedő kínálattal van jelen az érintett települések helyi gazdaságában, illetve húzóágazatnak is tekinthető (Poon 1994). Fontos megemlíteni, hogy első ránézésre meglepő lehet a három település közötti sorrend: Zalakaros, Hévíz, Bük. Az első helyre egyértelműen Hévizt vártuk, azonban az előző fejezetben ismertetett benchmark alapján (a 97,5%-os cappingelés) Hévíz kiugró turisztikai adatait lecsökkentettünk Zalakaros, vagy Bük szintjére, ami Hévíz előnyét ezen két versenytárral szemben elvette. A turisztikai teljesítmény közel azonos szintre hozatalát követően a *szociális, gazdasági, infrastrukturális mutatók* döntöttek, melyekben *Zalakaros erősebb, mint a másik két rivális*.

A versenyképességi rangsor szerint a következő csoport a *2. számú klaszter*, a nagyvárosok csoportja. Ide tartozik *Győr (4.), Szombathely (5.), Zalaegerszeg (6.), Kaposvár (7.) és Sopron (8.)*. E települések jellemzőit az alábbi táblázat (5. táblázat) szemlélteti:

5. táblázat

A 2. klaszterre jellemző alindexértékek

Klaszter sorszám és a mutatók		Elemzés	Átlag		Szórásérték
			érték	std. hiba	
2.	Turisztikai	5	3,34	0,61	1,36
	Gyógyturisztikai	5	0,00	0,00	0,00
	Infrastrukturális	5	89,51	4,34	9,72
	Gazdasági	5	75,44	10,29	23,01
	Szociális	5	46,51	4,49	10,05
	Fürdő	5	71,67	2,59	5,80

Forrás: saját szerkesztés.

A táblázatból látható, hogy bizonyos szempontból ez a csoport ellenpólusát képezi az előzőnek. A klaszterbe tartozó települések turisztikai mutatói nagyon gyengék, a települési turizmust mérő faktor átlagértéke mindössze 3,34 a 100 pontos skálán, míg célzottan gyógyturisztikai szálláshelyekkel ezen települések nem is rendelkeznek, tehát ezen faktor értéke 0. A települések méretéből és abból fakadóan, hogy csak városok alkotják a csoportot, az infrastrukturális faktor értéke kimagasló, a legmagasabb az összes keletkezett csoport közül (89,50), illetve a gazdasági mutatók is itt a legmagasabbak (75,45). A települést jellemző szociális mutatók hasonlóan alakultak, mint az előző csoportban, s ami még érdekes, hogy a fürdő faktor átlagértéke 71,68, ami kimondottan jó. Ez azért is érdekes, mert ezen városok turisztikai vonzereje nem kizárólag a gyógyvízre épül, hanem egyéb műemlékekre, nevezetességekre, viszont a városok fürdői ismertek. Ezen települések turisztikai szempontú fejlesztése komplex csomagokban, kialakított turista útvonalakban képzelhető el, ami magába foglalja a városok egyéb látványosságainak megtekintését, s a fürdő szolgáltatásainak igénybe vételét is.

A következő csoport az FTVI szempontjából az első számú klaszter. Ide négy település tartozik: Harkány (9.), Sárvár (10.), Kehidakustány (11.) és Igal (22.). Látható, hogy Igal viszonylag hátul található az FTVI alapján, így nagyobb szórások várhatóak ebben a csoportban.

6. táblázat

A 1. klaszterre jellemző alindexértékek

Klaszter sorszám és a mutatók		Elemzés	Átlag		Szórásérték
			érték	std. hiba	
1.	Turisztikai	4	15,32	4,12	8,25
	Gyógyturisztikai	4	7,43	4,79	9,59
	Infrastrukturális	4	10,46	4,63	9,27
	Gazdasági	4	7,93	4,76	9,51
	Szociális	4	58,94	9,11	18,21
	Fürdő	4	91,03	3,53	7,06

Forrás: saját szerkesztés.

A fenti táblázatból (6. táblázat) kiderül, hogy a szórások átlagosan valóban nagyobbak az eddigiekhez képest, 7,07 és 18,22 pont között alakulnak, míg az előző két cso-

portnál csak egy-egy mutatónál láthattunk kiugró szórást. *A klaszterbe tartozó települések fürdői nagyon ismertek és látogatottak*, ezt jelzi az extrém magas fürdő faktor értéke (91,03). Ez a magyarázata annak, hogy Igal ebbe a csoportba került, ugyanis ha csak a fürdő alindexet tekintjük, akkor Igal ebben a 7., közvetlenül Harkány, Sárvár és Kehidakustány mögött. A többi mutató vonatkozásában azonban Igal elmarad a másik három településtől. *Szociális mutatók vonatkozásában az eddigiek közül ez a legerősebb csoport* (58,95) köszönhetően a kedvező halálozási rátának, az eddigiekhez képest kevesebb számú regisztrált bűncselekménynek, illetve a múzeumi kiállítások számának. A többi mutató esetében azonban meglehetősen gyengén teljesítenek a települések, turisztikai mutatóik csak 15,32-es átlagértéket vesznek fel, de ennél is gyengébb gazdasági, s infrastrukturális helyzetük. A csoport jellegét tekintve az első klaszterhez hasonló, így összehasonlítva a számokat infrastrukturális ellátottságban kicsivel jobb ez a csoport, de gazdasági mutatókban, s főleg a turisztikai alindexben sokkal rosszabb. Harkány és Sárvár révén a gyógyturisztikai alindex értéke 7,43, ami önmagában kevés, de az első csoportot kivéve minden másik csoportban 0. Ezen településeknél a legversenyképesebb klaszterhez hasonlóan *várhatjuk a gyógy- és termálturizmus pozitív hozadékainak jelentkezését*, de a legjobb településekhez képest *megkésett ütemben*.

A következő csoport a *harmadik klaszter*, melynek elemszáma 10. Az ide tartozó települések: *Lenti (12.), Celldömölk (13.), Nagyatád (15.), Bázakerettye (16.), Vasvár (17.), Kapuvár (18.), Zalaszentgrót (19.), Gelse (20.), Marcali (21.), valamint Letenye (24.)*. A vonatkozó alindexértékeket az alábbi táblázat (7. táblázat) szemlélteti.

7. táblázat

A 3. klaszterre jellemző alindexértékek

Klaszter sorsszám és a mutatók	Elemszám	Átlag		Szórásérték	
		érték	std. hiba		
3.	Turisztikai	10	2,54	0,45	1,44
	Gyógyturisztikai	10	0,00	0,00	0,00
	Infrastrukturális	10	9,22	2,32	7,33
	Gazdasági	10	4,45	0,96	3,03
	Szociális	10	81,47	4,45	14,06
	Fürdő	10	67,33	1,95	6,17

Forrás: saját szerkesztés.

Ezen településeket meglehetősen szélsőségeseknek tekinthetjük. *Szociális mutatók vonatkozásában ezek a települések teljesítenek a legjobban*, az aktív korúak iskolai végzettsége átlagosan itt a legmagasabb, azonban hozzá kell tenni, hogy a szórás ennél az alindexnél a legmagasabb a csoporton belül. Kiemelkedik a szociális mutatók szempontjából Bázakerettye és Vasvár. A települések fürdői viszonylag ismertek, de a 67,34 pontos átlagérték nem számít annyira jónak az előző csoportokhoz képest. Ami *hiányosságként* egyértelműen *felfedezhető*, hogy a települések rendelkeznek gyógy- és termálturisztikai vonzerővel, azonban *nem képesek hosszabb tartózkodási időre vendégeket odavonzani* (alacsony turisztikai alindexérték), illetve nem rendelkeznek gyógyturisztikai célú kereskedelmi szálláshelyekkel. A települések infrastrukturális alindexe meglehetősen negatív képet mutat, de erősebb, mint az első, legversenyképesebb klaszter esetében,

azonban amíg ott a turisztikai teljesítmény ellensúlyozta az infrastrukturális ellátottságból eredő korlátokat, addig itt ez már nem érvényes. A gazdasági mutatók vonatkozásában ez a második leggyengébb csoport. Az ide került *települések fejlesztési javaslata* mindenképpen egy *attrakció-fejlesztés* lehetne, a fürdők *egyedi értékesítési ajánlatának (USP-jének) kialakítása, s hangsúlyozása, promotálása*, amihez a *szálláshelyek színvonalának javítása, befogadóképességének bővítése jelenthetne kiegészítést.*

Az utolsó előtti helyen versenyképesség szempontjából a *negyedik klaszter* áll. A csoportra vonatkozó alindexértékek az alábbi táblázatban láthatók (8. táblázat).

8. táblázat

A 4. klaszterre jellemző alindexértékek

Klaszter sorsszám és a mutatók	Elemszám	Átlag		Szórásérték	
		érték	std. hiba		
4.	Turisztikai	11	4,08	1,03	3,42
	Gyógyturisztikai	11	0,00	0,00	0,00
	Infrastrukturális	11	15,50	3,06	10,17
	Gazdasági	11	9,11	3,29	10,93
	Szociális	11	42,32	1,87	6,20
	Fürdő	11	70,13	1,48	4,93

Forrás: saját szerkesztés.

A csoportba az alábbi települések tartoznak: *Mosonmagyaróvár (14.), Barcs (23.), Szigetvár (25.), Szentgotthárd (26.), Mohács (27.), Dombóvár (28.), Siklós (29.), Lipót (30.), Tamási (31.), Csorna (32.) és Csokonyavisonta (33.)*. Ezen településekre hasonló jellemzők vonatkoznak, mint az előző csoportra. *Fürdőik ismertebbek*, átlagosan 70,13 pontot értek el. Szociális mutatókban jelentős eltérés figyelhető meg (leginkább ez okozta azt, hogy ez a településeggyüttes elkülönült az előző, 3. számú klasztertől), mindössze 42,32 pontos átlagértéket láthatunk. *Infrastrukturális ellátottságban jobbak ezek a települések*, azonban a szórás mind ebben a kategóriában, mind a gazdasági mutatókban meglehetősen nagy. Ez látható volt már abból is, hogy Mosonmagyaróvár a 14. helyre került az FTVI-ben, ez alapján minimum a harmadik legerősebb klaszterbe kellett volna kerülnie, azonban szociális mutatóinak gyengesége, s fürdőjének viszonylagos (versenytársakhoz mért) ismeretlensége, s alacsony látogatottsága okán ebben a csoportban ragadt az erős gazdasági és infrastrukturális teljesítmény ellenére is. *Siklós és Dombóvár* esete is érdekes, ezen települések fürdői jóval látogatottabbak (fürdő alindex 11. és 12. helyezés), mint amit az FTVI-ben elfoglalt helyezésük tükröz. A csoportba került *települések fejlesztése a turizmust támogató tényezőkhöz* (például közlekedés) *történő beruházásokkal* képzelhető el.

Az utolsó csoport az *5. számú klaszter*, melybe a legkevésbé versenyképes települések tartoznak. A csoportba az alábbi települések kerültek: *Hegykő (34.), Dunaföldvár (35.), Mesteri (36.), Szulok (37.), Borgáta (38.), Magyarherotelend (39.), Babócsa (40.) és Buzsák (41.)*. A klaszter tagjai az FTVI utolsó negyedében foglalnak helyet. Infrastrukturális és gazdasági szempontból ez a leggyengébb csoport (9. táblázat).

A 5. klaszterre jellemző alindexértékek

Klaszter sorszám és a mutatók	Elemszám	Átlag		Szórásérték	
		érték	std. hiba		
5.	Turizmus	8	5,79	3,18	9,00
	Gyógyturizmus	8	0,00	0,00	0,00
	Infrastruktúra	8	1,92	0,91	2,58
	Gazdasági	8	1,12	0,59	1,69
	Szociális	8	27,8	5,55	15,70
	Fürdő	8	58,5	4,13	11,70

Forrás: saját szerkesztés.

Ezen települések fürdői a mintában a legkevésbé ismertek és látogatottak, valamint a szociális mutatók is itt a legrosszabbak. A települési turisztikai mutatók vonatkozásában közepesen teljesít a csoport, ez azonban az 1000 főre vetített mutatóknak köszönhető, ugyanis jellemzően kisebb lakosságszámú települések vannak ebben a csoportban, Duna-földvártól eltekintve. Hegykő esete meglehetősen érdekes. *Hegykő* a 34. helyet kapta az FTVI-ben, viszont egy nagyon szélsőséges településről beszélhetünk. A települési turisztikai mutatói a legjobb klaszter tagjaival is vetekednek(!), ugyanis a szálláshelyek száma a település méretéhez képest megfelelő, s a kihasználtságuk is átlag feletti, ami elsősorban a külföldi turisták jelenlétének köszönhető. Ez egy többletjövedelmet generáló hatás lehet a település életében, azonban a kérdőíves felmérés csak belföldi lakosokat fedett le, így a külföldiek magyar fürdők iránti érdeklődése nem került vizsgálatra, ami magyarázhatja Hegykő helyzetét. Ezen klaszter települései számára egyelőre egyértelműen *veszteséges a fürdő üzemeltetése*, s amennyiben a piac szűkül, a fizetőképes kereslet csökken, ezen települések fürdőinek bezárására számíthatunk első fázisban, kivéve Hegykőt.

Konklúzió

A települési gyógy- és termálturisztikai versenyképességet leginkább meghatározó modellek áttekintésével, s az OTKA-kutatás keretein belül képzett FTVI-kompozit index segítségével két régió, Nyugat-Dunántúl és Dél-Dunántúl gyógy- és termálfürdővel rendelkező településeit elemeztük és hasonlítottuk össze. Az egyes alindexek közötti kapcsolat korrelációs együtthatókkal és rangkorreláció alkalmazásának segítségével egyértelműen látszik, hogy az egyes alindexek és az FTVI közti kapcsolat közepesen erős, kivéve a szociális mutatókat tömörítő alindexet. Rangkorrelációs megközelítésben már mindegyik mutató közepes erősséggel korrelál a kompozit indexszel, beleértve a szociális alindexet is (0,424).

A kialakult kompozit index alindexei alapján hat csoportot különítettünk el klaszteranalízis segítségével. A kialakított csoportok tükrözték az FTVI-ben elfoglalt sorrendet. A településcsoportok turisztikai, gyógyturisztikai, infrastrukturális, gazdasági, szociális és fürdőhöz kötődő alindexek tekintetében jelentős különbségeket mutatnak egymáshoz képest. A kutatási kérdést megválaszoltam, ugyanis létrejött egy index, ami nem csak települési általános versenyképességi tényezők, hanem hangsúlyosan gyógy- és termáltu-

risztikai potenciál alapján rangsorolja a gyógy- és termálfürdővel rendelkező településeket. A települések közötti csoportosítás is megtörtént, ami rávilágított az egyes település-csoportok erősségeire, s gyengeségeire, amik irányadónak tekintendők a települések turisztikai fejlesztési koncepciói számára. A turizmus multiplikatív hatásai elsősorban a turisztikai szempontból legfejlettebb hatos klaszter, illetve az ígéretesnek tűnő egyes klaszter települései esetében érvényesülhetnek a jövőben. Azon településeken, ahol a fürdő viszonylag látogatott és ismert, egyértelműen marketingközpontú fejlesztés javasolt, összehangoltabb kampány, vagy egyedi értékesítési ajánlat hangsúlyozása által. A kevésbé látogatott fürdők egy részénél (ahol a települési támogató tényezők és a települési turisztikai mutatók szintje legalább elégséges) ott szálláshely-fejlesztés, vagy infrastruktúrális fejlesztés szükséges. Az utolsó csoportba tartozó fürdők jövője kérdéses, helyük az országos, s helyi gyógy- és termálturisztikai kínálatban egyre bizonytalanabb.

Ahhoz, hogy még több település képes legyen kiaknázni a gyógy- és termálturizmusban rejlő pozitív hatásokat, szerintem *szükség lenne jobban megkülönböztethető kínálat*at megjelenni és a *fürdők közötti együttműködési hajlandóságot növelni*.

IRODALOM

- Ács Pongrác–Laczkó Tamás (2008): Területi különbségek a hazai egészségturizmus kínálatában *Területi Statisztika* 48 (3): 344–356.
- Armenski, T.–Marković, V.–Davidović, N.–Jvanović, T. (2011): Integrated model of destination competitiveness *Geographica Pannonica* 15 (2): 57–69.
- Bakucz Márta–Klesch Gábor–Lamperth Judit (2010): Regional factors and tourist flows and competitiveness in health tourism in Hungary *Economic Development and Perspectives of SEE Region in the Global Recession Context, 5th International Conference*, Sarajevo.
- Barney, Jay B. (2001): Is the resource-based „view” a useful perspective of strategic management research? *Yes. Academy of Management Review* 26 (1): 41–56.
- Blanke, J.–Chiesa, T. (szerk.) (2008): *Travel & Tourism Competitiveness Report 2008* World Economic Forum, Geneva http://www3.weforum.org/docs/WEF_TravelTourismCompetitiveness_Report_2007.pdf (letöltve: 2015. augusztus).
- Boo, S.–Busser, J.–Baloglu, S. (2009): A model of customer-based brand equity and its application to multiple destinations *Tourism Management* 30 (2): 219–231.
- Claver-Cortes, E.–Molina-Azarín, J. F.–Pereira-Moliner, J. (2007): Competitiveness in mass tourism *Annals of Tourism Research* 34 (3): 727–745.
- Craigwell, R. (2007): Tourism competitiveness in Small Island Developing States. Research Paper, No. 19. *UNU World Institute for Development Economics Research*, Helsinki, Finland.
- Crouch, G. I.–Ritchie, J.R.B. (1999): Tourism, competitiveness and social prosperity *Journal of Business Research* 44 (3): 137–152.
- Dwyer L.–Forsyth P.–Rao P. (2000): The price competitiveness of travel and tourism: A comparison of 19 destinations *Tourism Management* 21 (1): 9–22.
- Dwyer, L.–Kim, C. (2003): Destination Competitiveness: Determinants and Indicators *Current Issues in Tourism* 6 (5): 369–414.
- Ejarque, J. (2005): *Destinos turísticos de éxito. Diseño, creación, gestión y marketing* Ediciones Piramide, Madrid.
- Enright, M. J.–Newton, J. (2004): Tourism destination competitiveness: a quantitative approach *Tourism Management* 25 (6): 777–788.
- Fei Lee, C.–King, B. (2005): *Assessing Destination Competitiveness. An application to hot springs tourism sector* Victoria University, Victoria, Melbourne.
- Go, F.–Govers, R. (2000): Integrated quality management for tourist destinations: a European perspective on achieving competitiveness *Tourism Management* 21 (1): 79–88.

- Gooroochurn, N.–Sugiyarto, G. (2005): Competitiveness indicators in the travel and tourism industry *Tourism Economics* 11 (1): 25–43.
- Ilbery, B.–Saxena, G. (2011): Integrated Rural Tourism in the English – Welsh – Cross-border Region: An Analysis of Strategic, Administrative and Personal Challenges *Regional Studies* 45 (8): 1139–1155.
- Jancsik András (2007): *Versenyképesség és annak fejlesztési lehetőségei a turisztikai célterületeken* Menedzsment a XXI. században Pannon Egyetem, Veszprém.
- Kayar, C. H.–Kozak, N. (2010): Measuring destination competitiveness: an application of the travel and tourism competitiveness index (2007) *Journal of Hospitality Marketing & Management* 19 (3): 203–216.
- Lóré Vendel (2010): *A tudástőke szerepe a vállalati stratégiában* Doktori értekezés Széchenyi István Egyetem, Regionális- és Gazdaságtudományi Doktori Iskola, Győr.
- McElroy, J. L.–de Albuquerque (1998): Tourism penetration index in small Caribbean islands *Annals of Tourism Research* 25 (1): 145–168.
- Michalkó Gábor–Rátz Tamara–Tóth Géza–Kincses Áron (2009): A gyógyfürdővel rendelkező magyarországi települések életminőségének vizsgálata *Területi Statisztika* 49 (2): 170–185.
- Michalkó Gábor–Rátz Tamara (2010): Hungarian Spa destinations in the tourism-oriented property market *Földrajzi Értesítő – Hungarian Geographical Bulletin* 59 (2): 131–146.
- Michalkó Gábor–Rátz Tamara (2011): *Egészségturizmus és életminőség Magyarországon: Fejezetek az egészség, az utazás és a jól(é)t magyarországi összefüggéseiről*. MTA Földrajztudományi Kutatóintézet, Budapest.
- Ozturk, H. E.–Eraydın, A. (2009): Environmental governance for sustainable tourism development: Collaborative networks and organisation building in the Antalya tourism region *Tourism Management* 31 (1): 113–124.
- Piskóti István–Dankó László–Schupler Helmut–Büdi László (2002): *Régió és településmarketing* Complex Kiadó, Budapest.
- Poon, A. (1993): *Tourism, Technology and Competitive Strategy* CAB International, Wallingford.
- Porter, M. E. (1990): The competitive advantage of nations *Harvard Business Review* March–April: 73–91.
- Royo-Vela, M. (2009): Rural-cultural excursion conceptualization: A local tourism, marketing management model based on tourist destination image measurement *Tourism Management* 30 (3): 419–428.
- Sajtos László–Mitev Ariel (2006): *SPSS kutatási és adatelemzési kézikönyv* Alinea Kiadó, Budapest.
- Simon Judit (2006): A klaszterelemzés alkalmazási lehetőségei a marketingkutatásban *Statisztikai Szemle* 84 (7): 627–651.
- Szűcs Mariann (2005): A magyarországi gyógyfürdők versenyképessége – Egy magyar és ausztriai létesítmény összehasonlító elemzése *Turizmus Bulletin*, 3: 42–48.
- Wang, Y. – Krakover, S. (2008): Destination marketing: competition, cooperation or co-competition? *International Journal of Contemporary Hospitality Management* 20 (2): 126–141.
- Williams, P.–Ponsford, I. F. (2009): Confronting tourism’s environmental paradox: Transitioning for sustainable tourism *Futures* 41 (6): 396–404.

Kulcsszavak: gyógy- és termáلتurizmus, turisztikai versenyképesség, fürdővel rendelkező települések, kompozit index.

Resume

The study examines the competitiveness of those settlements, which operate medicinal and thermal baths by the help of constructing a composite index. After the overview of the most important, relevant literature, the paper describes the steps of index configuration. The situation of settlements was analyzed by cluster analysis. There are six sub-indices in the model, four of them measures the competitiveness of settlements generally, two of them represents the touristic competitiveness. The composite index was created on the basis of 41 settlements’ data from two Hungarian regions, Western and Southern Transdanubia. The study aims to recommend tourism-based development opportunities for each group of settlements.

Melléklet***Az FTVI-hez felhasznált mutatók listája alindexenként****a) Első aldimenzió*

Változó megnevezése
A kereskedelmi szálláshelyek egységeinek száma, darab
Szállodák száma, darab
Panziók száma, darab
Összes kereskedelmi szálláshely szállásférőhelyeinek száma 1000 főre, darab
Szállodák szállásférőhelyeinek száma 1000 főre, darab
Panziók szállásférőhelyeinek száma 1000 főre, darab
Vendégek száma összesen a kereskedelmi szálláshelyeken 1000 főre, fő
Külföldi vendégek száma a kereskedelmi szálláshelyeken 1000 főre, fő
Vendégéjszakák száma a kereskedelmi szálláshelyeken 1000 főre, vendégéjszaka
Külföldiek által eltöltött vendégéjszakák száma a kereskedelmi szálláshelyeken 1000 főre, vendégéjszaka
Átlagos tartózkodási idő a kereskedelmi szálláshelyeken, nap
Külföldi vendégek átlagos tartózkodási ideje a kereskedelmi szálláshelyeken, nap
Szobakapacitás kihasználtság a kereskedelmi szálláshelyeken, %
Egy vendégre jutó bruttó szállásdíj, forint
Egy vendégéjszakára jutó bruttó szállásdíj, forint
1 szoba 1 működési napjára jutó szállásdíj (REVPAR), forint
Egy szoba átlagára, forint
Vendégek száma a szállodákban 1000 főre, fő
Külföldi vendégek száma a szállodákban 1000 főre, fő
Vendégéjszakák száma a szállodákban 1000 főre, éjszaka
Külföldiek által eltöltött vendégéjszakák száma a szállodákban 1000 főre, vendégéjszaka
Átlagos tartózkodási idő a szállodákban, nap
Külföldi vendégek átlagos tartózkodási ideje a szállodákban, éjszaka
Szobakapacitás kihasználtság a szállodáknál, %
Vendégek száma a panziókban 1000 főre, fő
Külföldi vendégek száma a panziókban 1000 főre, fő
Vendégéjszakák száma a panziókban 1000 főre, vendégéjszaka
Külföldiek által eltöltött vendégéjszakák száma a panziókban 1000 főre, vendégéjszaka
Átlagos tartózkodási idő a panziókban, nap
Külföldi vendégek átlagos tartózkodási ideje a panziókban, nap
Szobakapacitás kihasználtság a panzióknál, %
Regisztrált vállalkozások száma a szálláshely-szolgáltatás, vendéglátás nemzetgazdasági ágban – GFO\11 (TEÁOR \08: I gazdasági ág), darab

Forrás: KSH T-Star adatbázis.

b) Második aldimenzió

Változó megnevezése
Gyógyszállodák száma, darab
Gyógyszállodák férőhelyeinek száma 1000 főre, darab
Vendégek száma a gyógyszállodákban 1000 főre, fő
Külföldi vendégek száma a gyógyszállodákban 1000 főre, fő
Vendégéjszakák száma a gyógyszállodákban 1000 főre, vendégéjszaka
Külföldiek által eltöltött vendégéjszakák száma a gyógyszállodákban 1000 főre, vendégéjszaka
Átlagos tartózkodási idő a gyógyszállodákban, nap
Külföldiek átlagos tartózkodási ideje a gyógyszállodákban, nap
Szobák száma a gyógyszállodákban, darab

Forrás: KSH T-Star adatbázis.

c) Harmadik aldimenzió

Változó megnevezése
Vendéglátóhelyek száma, darab
Lakásállomány, darab
Lakásár, millió forint/ingatlan
Az elmúlt öt év során épített lakások aránya az időszak végi lakásállományból, %
Komfort nélküli (lakott) lakások a lakásállomány %-ában
Összes zöldterület, m ² /a település területe, hektár
Játszóterek, tornapályák, pihenőhelyek száma, darab/ a település területe, hektár
Játszóterek, tornapályák, pihenőhelyek területe, m ² /a település területe, hektár
Védett természeti terület, m ² /a település területe, hektár
Közüzem i ivóvízvezeték-hálózat hossza 1000 főre, km
A közüzem i szennyvízgyűjtő-hálózat (közcsatornahálózat) hossza 1000 főre, km
Villamosenergia-fogyasztók száma 1000 főre, darab
Összes gázfogyasztók száma 1000 főre, darab
A háztartási gázfogyasztókból a fűtési fogyasztók száma 1000 főre, darab
Összes elszállított települési szilárd hulladék 1000 főre, tonna
Rendszeres hulladékgyűjtésbe bevont lakások száma 1000 főre, darab
Szelektív hulladékgyűjtésbe bevont lakások száma 1000 főre, darab
Összes távbeszélő fővonalak száma (közületi fővonal) 1000 főre, darab
Kábeltelevízió előfizetőinek száma 1000 főre, darab
ISDN vonalak száma 1000 főre, darab
Személygépkocsik száma 1000 főre, darab
A személygépkocsik kor szerint súlyozott 1000 lakosra jutó száma, darab
Kiépített utak aránya az összes belterületi közútból, %
Egy házi orvosra jutó lakos, fő
Egy gyógyszerértárra jutó lakos, fő

Forrás: KSH T-Star adatbázis.

d) Negyedik aldimenzió

Változó megnevezése
A helyi önkormányzatok helyi adó bevételei, ezer forint
Nyilvántartott álláskeresők száma összesen, fő
Nyilvántartott pályakezdő álláskeresők száma, fő
IFA aránya a helyi adó bevételből, %
IFA bevétel mennyisége 1000 főre
Regisztrált vállalkozások összesen
Egy adózóra jutó jövedelem
Eltartottsági ráta, %
Az egy állandó lakosra jutó szja-alapot képező jövedelem, ezer forint
A foglalkoztatott nélküli háztartások aránya, %
Tartósan – legalább 12 hónapja folyamatosan – nyilvántartott álláskeresők aránya a munkaképes népességből, %
Foglalkoztatási ráta, %
Helyi adók részesedése a saját folyó bevételen belül, %

Forrás: KSH T-Star adatbázis.

e) Ötödik aldimenzió

Változó megnevezése
Vándorlási különbözet 1000 lakosra jutó 5 éves átlaga, fő
Halálozási ráta (az 1000 lakosra jutó halálozások száma) az elmúlt öt év átlaga, ‰
A legalább érettségivel rendelkezők a 18 éves és idősebb népesség százalékában
Aktív korúak ellátásában (rendszeres szociális segélyben és foglalkoztatást helyettesítő támogatásban) részesítettek 1000 lakosra jutó száma, fő
Ezer lakosra jutó regisztrált bűncselekmények száma, darab
Múzeumi kiállítások száma
A települési könyvtárak egységeinek száma 1000 lakosra vetítve

Forrás: KSH T-Star adatbázis.

f) Hatodik aldimenzió

Változó megnevezése
Ismertség, %
Elégedett (akik jártak ott), %
Elmenne-e (akik ismerik, de nem jártak az adott fürdőben), %
A fürdő hírneve miatt menne el, %
A település hírneve miatt menne el (ismerik, nem jártak, de elmennének, közülük), %

Forrás: Szocio-Gráf kérdőíves felmérés, OTKA 106283., 2013.